

P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

KAFEDRA: «İctimai elmlər»

FƏNN: « Multikulturalizm »

FAKÜLTƏ: Qiyabi

M Ü H A Z İ R Ə

**MÖVZU №1. «Multikulturalizmə giriş. Azərbaycan
multikulturalizmi fənninin predmeti və
əhəmiyyəti»**

Tərtib etdi: «İctimai elmlər»
kafedrasının baş müəllimi,
polis baş leytenantı

Rəşad Qasimov

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.
Protokol № «____» _____2016-cı il

B A K I 2 0 1 6

MÖVZU №1. Multikulturalizmə giriş. Azərbaycan multikulturalizmi fənninin predmeti və əhəmiyyəti.

P L A N:

Giriş:

- 1. Multikulturalizm bir sosial hadisə, ideologiya, siyasət, həyat tərzii kimi.**
- 2. Multikulturalizm - etnik- mədəni müxtəlifliklərin tənzimlənməsində siyasət modeli kimi**
- 3. İctimai inkişafda mədəniyyətin aparıcı rolu dair fikirlər və Azərbaycan multikulturalizmi**

Nəticə:

Ə D Ə B İ Y Y A T:

- 1. Heydər Əliyev.** “Müstəqillik yolu”, Seçilmiş fikirlər. Bakı, 1997.
- 2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.** Bakı, 1995.
- 3. Azərbaycan Respublikasının UNESCO-nun “Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təsviqinə dair” Konvensiyasına qosulmasına dair 26 noyabr 2009-cu il tarixli Qanunu.**
<http://www.e-qanun.az/files/framework/data/19/fə19041.htm>
- 4. “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı” (27 dekabr 2011-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş).**
- 5. Fautre W.** Azerbaijan. Ethnic diversity. Peaceful coexistence and state management. Brussels, 2014.
- 6. Najafov E.A.** The Evolution of Azerbaijani Nationalism: Enlightenment, ADR, and Azerbaijanism- Vol., I, 2008- AZERBAIJAN IN THE WORLD (Articles. interviews, chronology).
- 7. Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların adət və ənənələrinin təbliğində kitabxanaların rolu. Respublikanın kütləvi və ixtisaslaşdırılmış kitabxanaları, Mərkəzləndirilmiş Kitabxana Sistemləri üçün metodik vəsait. Bakı-2012**

GİRİŞ

Modern dövlət konsepsiyasında tək tip insan və tək tip mədəniyyət anlayışı qəbul edilməzdir. Bu mövzuda məşhur mütəfəkkir Volter hələ 18-ci əsrdə belə deyirdi: “Fikirləriniz ilə razı deyiləm. Ancaq onları ifadə etmə haqqınızı axıra qədər müdafiə edəcəm“. Bu anlayış birbaşa multikulturalizmin bütün sahələrdə əsasını təşkil edir.

Multikulturalizm müəyyən birləşmiş cəmiyyət daxilində etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərin qorunmasına və inkişafına yönələn bir siyasətdir. Etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərin tənzimlənməsinə yönələn bir siyasət kimi multikulturalizm milli azlıqların etnik-mədəni dəyərlərinin ləğv edilməsinin qarşısını almaqla, bu dəyərləri qoruyur. Bununla yanaşı, multikulturalizm siyasəti milli azlıqların etnik-mədəni dəyərləri ilə əsas etnosun etnik-mədəni dəyərlərinin bir-birinə qarşılıqlı təsir etmələri üçün lazımi şərait yaradır. Bu isə öz növbəsində, milli azlıqların yaşadıkları cəmiyyətə inteqrasiya olmaları üçün münbit zəmin hazırlamış olur.

Bununla yanaşı, qloballaşma dövrünə qədəm qoyarkən başqa, yad cəmiyyətdə etnos, millətlər, onların inkişafı, miqrasiya perspektivlərinin və bir çox başqa şeylərin necə başa düşüldüyünü bilmək zəruridir, amma bunu öz cəmiyyətinin xüsusunda, o cümlədən qarşılıqlı pozitiv təsirlərin perspektivlərini görərək bilmək gərəkdir.

Sual 1. Multikulturalizm bir sosial hadisə, ideologiya, siyasət, həyat tərzii kimi.

Cəmiyyətin inkişafının müxtəlif sahələrində ciddi problemlərə, hətta münaqişələrə səbəb olan amillərdən birini etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərin dövlət tərəfindən tənzimlənməməsi təşkil edir. Bu sahədə dövlətin üzləşdiyi problemlərin həll edilməsinin mümkün siyasi modellərindən biri də multikulturalizmdir. Ölkə başçısı cənab İlham Əliyev bununla bağlı demişdir: “Multikulturalizmin alternativini yoxdur... Bir daha tam əminliklə deyə bilərəm ki, multikulturalizm gələcək inkişaf üçün ən məqbul variantdır. Çünki multikulturalizmin alternativini özünü təcrid edir. XXI əsrdə qloballaşan dünyada hesab etmirəm ki, hər hansı bir dövlət öz gələcəyini özünütəcrid prinsipləri əsasında qurmağa cəhd etsin”

Müasir dünyada gedən qlobal proseslər xalqlararası münasibətlərin xarakterini dəyişir, milli mədəniyyətlərə nüfuz edir. Dünyada hazırda 200 milyondan çox mühacir vardır ki, bu da bütün dünya əhalisinin 2,8%-ni təşkil edir. Bunlardan demək olar ki, 15 milyon nəfəri Avropa İttifaqı dövlətlərində yaşayan müsəlmanlardır (həmin ölkələrin əhalisinin 3,3%-i). Müqayisə üçün qeyd edək ki, ABŞ-da onların sayı iki dəfə azdır.

Avropada miqrantların sayının artmasına Yaxın Şərqdə, Afrika və Asiyanın digər regionlarında mövcud olan münaqişələrdən baş götürüb qaçan insanların Avropa hüdudlarına qanunsuz şəkildə daxil olması da təsir göstərir. Demək olar ki, ildə 500 min insan Avropaya qeyri-qanuni, sənədsiz şəkildə daxil olur.

Avropada iri müsəlman icması İkinci Dünya müharibəsindən sonra, Avropanın dağılmış iqtisadiyyatının bərpa olunması ilə əlaqədar olaraq onun əmək resurslarına ehtiyac duyduğu dövrdə keçmiş Afrika Asiya müstəmləkələrindən, Karib dənizi hövzəsi ölkələrindən işçi qüvvəsinin axını nəticəsində yaranmışdır. Bu proseslər naturalizasiya (başqa dövlətin təbəəliyinə keçmə) və ailələrin yenidən birləşməsi nəticəsində dönməz hal almışdır. Avropa

ölkələrində müsəlmanların artım tempi yerli əhalinin analoji göstəricilərini 3 dəfə üstələyir. Əgər bu tendensiya davam etsə, Avropada müsəlman əhalisinin sayı 2025-ci ilədək iki dəfə artacaqdır.

İmmiqrasiya axınları bir sıra dövlətlərdə müxtəlif mədəniyyət formalaşdıraraq onların etnomilli həmcinsliyini zəiflədir. Eyni zamanda, həmin ölkələrin yerli əhalisi öz mədəniyyətini, dilini, dinini, alışdıqları həyat tərzini, öz identikliyinə qoruyub saxlamağa cəhd edir. Məhz bu şərtlər daxilində multikulturalizmin siyasi praktikası və nəzəriyyəsi meydana çıxmışdır. Ümumiyyətlə, multikulturalizm çox da müasir təzahür hesab edilə bilməz. Dillərin, müxtəlif xalqların mədəniyyətinin qarışması prosesləri dünya tarixində həmişə müşahidə olunmuşdur. Buna misal olaraq, hələ antik dövrdə Makedoniyalı İsgəndərin Şərqi mədəniyyəti ilə Qərbi mədəniyyətinin sintez olunmasına yönəldilmiş siyasətini, Makedoniya işğallarının nəticəsi olaraq yaranmış unikal ellinizm mədəniyyətini nümunə göstərmək olar. Ərəb işğalları nəticəsində yaranmış nəhəng Xilafətdə, habelə onlarla müxtəlif xalqın yaşadığı Osmanlı imperiyasında gedən etno-mədəni proseslər də dediklərimizə sübut ola bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, Qərbi ölkələri başqa mədəniyyətlərin mövcudluğu faktı ilə XV-XVII əsrlərdə Portuqaliya, İspaniya və Fransanın Asiya, Afrika və Latın Amerikasında həyata keçirdikləri müstəmləkə işğalları dövründə qarşılaşmışdılar. Müasir tədqiqatçıların böyük əksəriyyətinin qeyd etdiyi kimi, məhz orta əsrlər, xüsusilə onun son dövründə həyata keçirilən müstəmləkə işğalları müasir proseslərin, yəni qloballaşmasının səbəblərindən biri olmuşdur. Qloballaşma özündə mədəniyyətlərin, cəmiyyətlərin və iqtisadiyyatların beynəlmiləl yaxınlaşmasını ehtiva edir. Qloballaşma prosesində bir tərəfdən ölkələrin bir-birlərindən nisbi uzaqlığı aradan qalxır, digər tərəfdən dünyada fərqlilik və qeyri-bərabərliyin artması baş verir.

Lakin müasir multikulturalizm geniş yayılması ilə fərqlənir. Tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, qloballaşma mədəniyyətlərin qarışmasını *normaya*, çoxmədəniyyətlilik isə *istisnaya* çevirir. Buna görə də istənilən müasir

dövlət homogen (yekcins) deyildir. İstənilən müasir dövlətdə müxtəlif sosial qruplar və submədəniyyətlər mövcuddur. Onların qarşılıqlı əlaqəsi mədəniyyətin izahının müəyyən variantını, müəyyən identikliyi formalaşdırır.

Multikulturalizm ideyası ölkənin bütün mədəniyyətlərini ümumi tərəqqi ideallarına əsaslanan bir mədəniyyətdə birləşdirilməsini nəzərdə tutan “əridən qazan” konsepsiyasına əks olaraq meydana çıxmışdır. Multikulturalizm siyasəti etnik, dini və digər identikliyin dəstəklənməsini ifadə edir. Bu siyasət tolerantlığı, mədəni proseslərə mühacirlərin mədəniyyətinin elementlərinin daxil edilməsini, müxtəlif mədəniyyətlərin qarşılıqlı şəkildə nüfuz etməsini nəzərdə tutur. Multikulturalizm tərəfdarları kommunitarizmi–siyasi həyatda sosiomədəni qrupların və cəmiyyətlərin vacibliyini, onların öz üzvlərinin təhsil almasını idarə etmək, öz mədəniyyətlərini və mədəni müxtəlifliklərini inkişaf etdirmək hüquqlarını təsdiq edən siyasi və sosial doktrinanı dəstəkləyirlər. Bu doktrina “başqa cür düşünməyi” ali dəyər və cəmiyyətin formalaşmasının mənbəyi kimi görür.

Multikulturalizm ideyalarının formalaşması U.Kimlik (Kimlička), M.Uolter, Ç.Teylor və digər mütəfəkkirlərin adı ilə bağlıdır. Multikulturalizm nəzəriyyəsinin “atası” Kanada politoloqu, Kuinz Universitetinin siyasi fəlsəfə professoru, multikulturalizmə dair çoxsaylı tədqiqatların müəllifi, mənşəcə çex olan Uill Kimlik hesab edilir.

İlk dəfə multikulturalizm termini 1941-ci ildə “Nyu York Herald Tribun” dərgisində Amerika yazıçısı E.Qaskelin əsərlərindən birinə yazılmış “Multikultur insan haqqında roman” adlı rəydə meydana çıxmışdır. Həmin əsərdə E.Qaskel Amerika cəmiyyətini ümumi dəyərlərin öz əhəmiyyətini itirdiyi kosmopolit, çoxdilli toplum kimi təqdim etmişdir.

Kanadada multikulturalizm ideyalarının formalaşması Kanada cəmiyyətinin “mozaikliyi” barədə təsəvvürlə bağlı olmuşdur. Amerika “əridən qazan” konsepsiyasına alternativ kimi “mozaiklik” konsepsiyasını Kanada tədqiqatçısı “Kanada mozaikası” (1938) əsərinin müəllifi M.Hibbon irəli sürmüşdür. Bu baxımdan M.Hibbonu Kimlikin ideya sələfi də hesab etmək olar.

Kanada multikulturalizm nəzəriyyəsi və praktikasının vətəni hesab edilir. XX əsrin 60-cı illərinin ortalarından etibarən bu ölkə yeni miqrantların assimilyasiyasından imtina etmişdir. 1971-ci ildə qəbul edilən multikulturalizm haqqında Akta müvafiq olaraq multikulturalizm üzrə Kanada şurası və müvafiq nazirlik yaradılmışdır. Bu siyasət “assimilyasiyasız inteqrasiya” formulu ilə əks olunmuş mədəni rəngarəngliyin tanınmasını, mədəni fərqlərin saxlanılmasını nəzərdə tutur. Onun xarakterik əlaməti kollektiv subyektlərin hüquqlarının – etnik və mədəni qrupların öz üzvlərinin təhsil almalarını idarə etmək, həyat tərzlərinin müxtəlifliyini, mədəni tendensiyaları və s. inkişaf etdirmək hüquqlarını tanımasından ibarətdir. Lakin 1990-cı illərdən etibarən Kanadada tədricən multikulturalizm siyasətindən geri çəkilmə və “rəngarənglik və daxil edən cəmiyyət” prinsipinə keçid baş vermişdir.

“The Harper Colins” sosiologiya lüğətində (1991) multikulturalizmin belə bir tərifini verilir: “Multikulturalizm – bir çox cəmiyyətlərin xüsusiyyəti kimi plüralizmin mövcudluğunun etiraf olunması və inkişafı deməkdir. Multikulturalizm mədəni müxtəlifliyin, məsələn azlıqların dilinin müdafiəsi məsələsini öz qarşısına qoyur. Eyni zamanda o, azlıqların mədəniyyəti ilə əsas mədəniyyətin qeyri- bərabər münasibətlərini nəzərdə saxlayır”.

Elmi ədəbiyyatda 1970-ci illərdə möhkəmlənmiş multikulturalizm terminini *geniş* və *dar* mənada işlətmək olar. Sözü *geniş mənada* multikulturalizm məfhumu çoxmədəniyyətlilik məfhumunun sinonimi kimi istifadə edilir. Bu mənada işlədilən multikulturalizm məfhumu onun etimologiyasından irəli gəlir. Məlum olduğu kimi, multikulturalizm sözü tərcümədə “çoxmədəniyyətlilik” mənasını verir. Çoxmədəniyyətlilik dedikdə isə ilk növbədə etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklər, bu müxtəlifliklərin əsasını təşkil edən dəyərlər nəzərdə tutulur.

Müasir dövrdə dünya dövlətlərinin əksəriyyətində etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklər mövcuddur. Bu müxtəlifliklər tarixi prosesin inkişafının nəticəsi kimi obyektiv xarakter daşıyır. Onlar xalqların etnik-mədəni dəyərlərini, mədəniyyətlərini xarakterizə etməklə onların dünyagörüşü və fəaliyyətlərinin

əsasını təşkil edir və həyatında müsbət rol oynayır. Biz müxtəlif etnik, irqi, dini və mədəni qrupların nümayəndələrinin birgə yaşadıkları cəmiyyəti *multikultural* adlandırırıq. Buna görə də sözün geniş mənasında müasir dövrdə əksər dövlətlər multikulturaldır.

Sözün *dar mənasında* isə multikulturalizm məhfumu cəmiyyətdə mövcud olan etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərə münasibətdə dövlətin apardığı konkret *siyasəti* əks edir.

Stenford Ensiklopediyasında qeyd olunur ki, multikulturalizm məhfumuna bütün məzlum qruplar–afro-amerikanlılar, qadınlar, cinsi azlıqların nümayəndələri, şikəstlər və s. aid edilsə də, multikulturalizmin tədqiqatçılarının **əksəriyyəti** adətən bu məhfuma etnik və dini azlıqları təşkil edən immiqrantları (mühacirləri) (məsələn, ABŞdakı latın amerikalıları, Qərbi Avropada müsəlmanları), milli azlıqları (məsələn, Katalonları, baskları, uelsliləri, kvebekliləri) və yerli xalqları (məsələn, Şimali Amerikadakı yerli xalqları, Yeni Zelandiyadakı maoriləri) daxil edirlər.

Multikulturalizm – sosial ədalət, imkanların bərabərliyi, demokratiya kimi terminlər sırasına daxildir.

Multikulturalizm bir siyasət kimi cəmiyyətin inkişafının məhsulu, cəmiyyətdə baş verən hadisələr tərəfindən meydana gəldiyinə görə o, öz mahiyyətinə görə ilk növbədə **sosial hadisədir**. Sosial hadisə kimi formalaşan multikulturalizm digər sosial hadisələrə (siyasətə, iqtisadiyyata, mədəniyyətə, mənəviyyata, ictimai şüurun müxtəlif formalarına və s.) təsir göstərir, onlarla qarşılıqlı münasibətdə olur.

Multikulturalizm etnik-mədəni müxtəlifliklərin və onların əsasını təşkil edən dəyərlərin qorunması və inkişafını nəzərdə tutur. Bu, isə insanların hüququ və azadlıqlarının müdafiə olunmasının tərkib hissəsidir. Multikulturalizmi təbliğ edən ölkə onu **dövlət ideologiyasının** tərkib hissəsi, **dövlət siyasəti** səviyyəsinə qaldırır. Bir sosial hadisə kimi meydana gələn multikulturalizmin inkişafının sonrakı mərhələləri onun dövlət ideologiyasına, dövlət siyasətinə çevrilməsinə gətirib çıxarır. Bu mərhələlərin reallaşmasında əsas rol dövlətə məxsusdur.

Multikulturalizmin vətəndaşların həyat tərzinə çevrilməsi onun inkişafının ən yüksək mərhələsidir. Bu mərhələdə vətəndaş cəmiyyəti multikulturalizmin cəmiyyətdə yayılmasında olduqca fəal rol oynayır. Beləliklə, multikulturalizm ideyaları ictimai şüurda möhkəmlənir.

Azərbaycanda multikulturalizmin dövlət siyasəti və həyat tərzinə çevrilməsi onun yüksək inkişaf mərhələsindən xəbər verir.

Sual 2. Multikulturalizm - etnik- mədəni müxtəlifliklərin tənzimlənməsində siyasət modeli kimi

Mədəni siyasət modelinin düzgün seçilməsi ölkənin sosial inkişafı baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır, çünki qeyri-adekvat mədəni siyasət çoxsaylı münaqişələrə səbəb ola bilər. Mədəni siyasətin qarşısında duran çoxsaylı problemlər arasında daha mühüm yeri qloballaşma ilə bağlı olan problemlər tutur. Hazırda mədəni müxtəliflik və mədəni identiklik problemi bir çox ölkələrin qarşısında bütün kəskinliyi ilə durur.

Mədəniyyət sahəsində qüvvələr nisbəti getdikcə daha kəskin şəkildə dəyişir: bir tərəfdən çoxlu fəvqəlmilli institutlar yaranır, digər tərəfdən isə mədəni fəallıq regional və lokal səviyyəyə keçir. Hazırda psixoloji dayaq axtaran insanlar öz “köklərinə” – bu və ya digər etnosun özəyini təşkil edən tarixi və mədəni ənənələrinə müraciət edirlər. Submədəniyyətlərin özünəməxsusluğu hazırkı dövrümüzdə hətta münaqişələrin mənbəyinə də çevrilir. Buna görə də submədəniyyət problemləri praktiki və siyasi məsələyə, o cümlədən mədəni siyasətin əsas aspektinə çevrilir.

Bütün baş verən bu prosesləri təsvir etmək üçün multikulturalizm terminindən geniş şəkildə istifadə olunur. Bir siyasət modeli kimi 60-cı illərində Kanadada meydana gələn multikulturalizmin 1971-ci ildə həmin ölkədə rəsmən qəbul edilməsi dövlət qurumları tərəfindən çoxmillətli ölkənin homogenləşdirilməsinə yönəldilmiş assimilyasiya siyasətinin faydasızlığının etiraf olunması aktı idi.

Multikulturalizm termini hazırda üç müxtəlif kontekstdə nəzərdən keçirilir: siyasi (siyasət və siyasi institutlara aid ediləndə), empirik (müxtəlif cəmiyyətləri təsvir edəndə) və siyasi-sosial nəzəriyyələr və fəlsəfədə. Bununla bərabər, göstərilən termin bu təzahürün tərəfdarları və əleyhdarları tərəfindən də tətbiq edilir.

Dövlətlər tərəfindən inteqrasiya-multikultur modelin qəbul edilməsi o mənani verir ki, həmin dövlət digər mədəniyyət nümayəndələri üçün açıqdır və onların inteqrasiya olunmalarına imkan verən şəraitin yaradılmasına görə məsuliyyət daşıyır.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, sözün *dar mənasında* multikulturalizm termini cəmiyyətdə mövcud olan etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərə münasibətdə dövlətin apardığı konkret *siyasəti* əks edir. Cəmiyyətdə mövcud olan etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklər dövlət tərəfindən tənzimlənmədikdə və yaxud düzgün tənzimlənmədikdə cəmiyyətin inkişafının müxtəlif sahələrində ciddi problemlər, hətta münaqişələr yaranır. Buna görə də bu müxtəlifliklərin düzgün tənzimlənməsi hər bir çoxmədəniyyətli dövlət üçün böyük praktiki əhəmiyyət kəsb edən bir məsələdir.

Multikulturalizm etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərlə bağlı dövlətin üzləşdiyi problemlərin həll edilməsinin mümkün siyasət modellərindən biridir. Multikulturalizm siyasətinin meydana gəlməsindən əvvəl etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərlə üzləşən dövlətlər bu müxtəliflikləri əsasən iki siyasət modeli vasitəsilə tənzimləməyə çalışırdı: *assimilyasiya* və ya *izolyasiya* (təcridolma). Assimilyasiya siyasəti milli azlıqların mədəni-etnik dəyərlərini titular etnosun (əhalinin çoxluğunu təşkil edən etnos) mədəniyyətinə qatmaqla cəmiyyətdəki etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərin ləğv edilməsini nəzərdə tutur. İzolyasiya siyasəti isə milli azlıqların mədəni- etnik dəyərlərinin titular etnosun etnik- mədəni dəyərləri ilə hər hansı bir əlaqəsinin qarşısını almaqla milli azlıqların cəmiyyətə inteqrasiya olmalarına imkan vermir. *İzolyasiya* siyasəti iki formada özünü büruzə verir: 1. O, milli azlıqların ölkəyə daxil olub orada məskunlaşmasına mane olur. 2. Cəmiyyətdə artıq məskunlaşmış müəyyən

qrup adamların assimilyasına mane olmaq məqsədilə onları təcrid edir. İkinci halda bu siyasət *aparteid* adlanır.

Tarixi hadisələrin gedişatı hər iki siyasət modelinin səmərəsizliyini göstərdi. Belə ki, müasir ictimai inkişafda mədəniyyətin aparıcı rol oynadığı bir dövrdə assimilyasiya siyasətinin düzgün olmadığı kimi, qloballaşma, mədəniyyətlərin qovuşduğu bir şəraitdə izolyasiya siyasətinin də yanlış olduğu müəyyən olundu. Etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərin tənzimlənməsinə yönəlmiş assimilyasiya və izolyasiya siyasətlərinin iflasa uğraması ötən əsrin 60-70-ci illərində əvvəlcə Kanadada, sonra isə Avropanın bir sıra çoxmədəniyyətli ölkələrində multikulturalizm siyasətinin meydana gəlməsinin başlıca səbəblərindən biri olmuşdur.

Multikulturalizm müəyyən birləşmiş cəmiyyət daxilində etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərin qorunmasına və inkişafına yönələn bir siyasətdir. Multikulturalizm etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərin tənzimlənməsinə yönələn bir siyasət kimi assimilyasiya siyasətindən fərqli olaraq milli azlıqların etnik-mədəni dəyərlərinin ləğv edilməsinin qarşısını almaqla, bu dəyərləri qorumaqla yanaşı, izolyasiya siyasətindən fərqli olaraq milli azlıqların etnik-mədəni dəyərləri ilə titular etnosun etnik-mədəni dəyərlərinin bir-birinə qarşılıqlı təsir etmələri üçün lazımi şərait yaradır və milli azlıqların yaşadıkları cəmiyyətə inteqrasiya olmaları üçün əlverişli imkan təklif edir. Başqa sözlə desək, multikulturalizm nə milli azlıqların etnik-mədəni dəyərlərini assimilyasiyaya uğradır, nə də ki, onların bu dəyərlərinin inkişafını cəmiyyətin inkişafından təcrid edir. Multikulturalizm titular etnos ilə milli azlıqların etnik-mədəni dəyərlərinin inkişafı üçün eyni şərait yaratmaqla onların mədəniyyətlərinin qarşılıqlı təsiri üçün zəmin yaradır.

Ədəbiyyatda **multikulturalizmin zəif və güclü formalarının** olmasına dair fikirlər mövcuddur. Multikulturalizmin bu formaları arasında mühüm fərqli cəhətlər vardır. London İqtisad Məktəbinin professoru Çandran Kukatasın fikrincə, multikulturalizmin zəif və güclü formaları cəmiyyətdə mövcud olan etnik –mədəni müxtəlifliyə münasibətdə aparılan siyasətlərdəndir.

Multikulturalizmin *zəif forması* etnik-millî azlıqlara öz etnik-mədəni dəyərlərini qorumaq üçün imkan yaradır. Lakin azlıqlar öz imkanları ilə etnik-mədəni dəyərlərini qorumaq iqtidarında olmadıqlarına görə cəmiyyətdəki hakim etnik-mədəni dəyərlərin qəbul edilməsini yaranmış situasiyada ən optimal çıxış yolu kimi dəyərləndirirlər. Başqa sözlə desək, onlar elə bir vəziyyətə düşürlər ki, onlara bilərəkdən, xarici təzyiq olmadan, öz istəkləri ilə titular xalqın etnik-mədəni dəyərlərini qəbul etmək sərf edir. Öz mədəni kimliyini, etnik-mədəni dəyərlərini qorumaq isə çətin olur, baha başa gəlir. Mövcud vəziyyətdə onların başqa çıxış yolu olmadığına görə, onlar xoşluqla assimilyasiyaya gedirlər və bununla da yaşadıkları cəmiyyətə inteqrasiya olunurlar.

Multikulturalizmin *zəif formasından* fərqli olaraq onun *güclü forması* etnik azlıqlara öz etnik-mədəni dəyərlərini qorumaq üçün azadlıq verməklə yanaşı, onların yaşadıkları cəmiyyətin bütün sahələrində fəal iştirak etmələri üçün hər cür şəraitin yaradılmasını tələb edir. Multikulturalizmin güclü forması cəmiyyətdəki etnik-mədəni müxtəlifliyə münasibətdə dözümlüyn nümayiş etdirilməsi ilə kifayətlənmir. O, bu müxtəlifliyin dövlət tərəfindən qorunmasını və inkişaf etdirilməsini, onun maddi, hüquqi və mənəvi cəhətdən dəstəklənməsini vacib hesab edir.

Çandran Kukatas multikulturalizmin qeyd olunan formalarının hər birinin liberalizm nəzəriyyəsinə əsaslandığını göstərir. Lakin zəif multikulturalizm klassik liberalizmə, güclü multikulturalizmin isə müasir liberalizmə əsaslanır.

Sual 3. İctimai inkişafda mədəniyyətin aparıcı rolu dair fikirlər və Azərbaycan multikulturalizmi

Qeyd etmək lazımdır ki, elmi və ictimai-siyasi fikirdə multikulturalizmə münasibət heç də birmənalı deyildir. Məsələn, Qərb tədqiqatçılarından E.Oroslan multikulturalizmin mahiyyətinin izahına iki – deskriptiv və normativ yanaşmanın olduğunu göstərmişdir. Deskriptiv multikulturalizm cəmiyyət daxilində çoxsaylı mədəni strukturların mövcudluğunu nəzərdə tutur. Multikulturalizmin bu növü cəmiyyətdə sosial sülh bəyan edərək, qarşılıqlı

anlaşma və dözümlülük şəraitinin yaradılmasına cəhd göstərir. E.Oroslanın fikrincə, normativ multikulturalizm “millət-dövlət”, “hər bir sosial qrupunun hüquqlarının eksklüzivliyi” ideyasını müdafiə edir. Bir qayda olaraq, normativ multikulturalizmi mürəkkəb sosial problemlərin həllinə ekstremist yanaşma ilə nəticələnən sosial katalizmlər üçün əlverişli şərait yaratdığına görə tənqid edirlər.

Yuxarıda göstərilənlər belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, hər hansı bir etnosun ölkə daxilində xüsusi qayğı möhkəmlənməsinə cəhd edərək vətəndaş millətçiliyini və dövlətçiliyi arxa plana çəkən normativ multikulturalizm ziyanlı prosesdir. Bütün dünyada gedən bu prosesin Azərbaycandan da yan keçmədiyini vaxtında və düzgün qiymətləndirən ölkə başçısı, baş verə biləcək mümkün mənfi təzahürlərin qarşısını almaq üçün bu sahədə dövlətin aktiv fəaliyyətindən uğurla istifadə edir. Multikulturalizmin mahiyyətinin bu cəhətinə toxunan Prezident İlham Əliyev demişdir: “Multikulturalizm ayrı-seçkiliyə yol vermir, əksinə bütün xalqları birləşdirir. Eyni zamanda, hər bir ölkənin öz qaydaları, öz ənənələri vardır. Hər bir insan - həm ölkənin vətəndaşı, həm ölkəyə gələn qonaq, əlbəttə ki, o qaydalara, o ənənələrə hörmətlə yanaşmalıdır”¹.

Normativ multikulturalizm etnik özəlliyi qabartdığı üçün təbii olaraq cəmiyyətdə və siyasi dairələrdə narahatlığa səbəb olur. Bu narahatçılığı doğuran səbəblərdən biri kimi, "ağressiv azlıqların" azadlıq və hüquqlardan istifadə edərək mühüm mövqeləri ələ keçirməsi və sonra öz məqsədləri üçün bundan sui-istifadə etməsi, yaşadıkları dövlətə öz şərtlərini diktə etməsini göstərmək olar.

Belə mənfi proseslərin nəticələrini Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalmış Azərbaycan hələ də yaşamaqdadır. Tarixi yaddaşı tamamilə neqativ identikliklə zəhərlənən erməni millətçiləri milli quruculuq proseslərini mütləq şəkildə başqa xalqların təmsilçilərinin mənfi və düşmən obrazının yaradılması zəmini üzərində qurmağa səy göstərir, erməni siyasi elitası məqsədlərinə nail

¹ Birinci Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumun açılış mərasimində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqi// <http://president.az/articles/3310>

olmaq üçün səfərbəredici məqam kimi "düşmən ölkə" ritorikasından sui-istifadə edir. Lakin bu yolun yanlışlığı və onun gələcəyinin olmaması artıq tarixi təcrübə və elm tərəfindən sübut olunmuşdur. Müasir etnopolitoloji elm birmənalı şəkildə sübut edir ki, şovinizm, milli müstəsnaqlıq, separatizm meyilləri arxaik düşüncənin, mili inkişafın primitiv səviyyələrinə müvafiq olan etnopsixoloji fenomendir.

Müasir dünyada gedən inteqrasiya və qloballaşma prosesləri onu sübut edir ki, milli identikliyin dixotomik məntiqdən irəli gələn neqativ təməllər üzərində (məsələn, "Şərqi-Qərbi", "ənənəvi-müasir", "biz-onlar" və s.) qurmağın vaxtı çoxdan keçmişdir. Mədəni dəyərlər və onların daşıyıcıları olan millət və xalqlar arasında müxtəlifliyin dərkinin uzunmüddətli perspektivdə artıq ümumbəşəri dəyərlər və pozitiv identiklik elementləri ilə tamamlanması günümüzdə qaçılmaz bir zərurətə çevrilmişdir.

Müasir ictimai inkişafın, xüsusilə də onun səbəblərinin və istiqamətinin tədqiq olunmasının mühüm metodoloji əsaslarından biri ictimai inkişafda mədəniyyətin aparıcı roluna dair elmi müddəadır. Bu müddəa mədəni-sivilizasiya yanaşma adlanır. Mədəni-sivilizasiya yanaşmaya əsasən, dünya kommunist sisteminin dağılması soyuq müharibə dövrünə son qoyaraq iki bir-birinə zidd olan siyasi sistemin hərbi, siyasi, iqtisadi və ideoloji qarşıdurmasına da son qoydu. Nəticədə xalqlar öz mədəni dəyərlərinə müraciət etməyə imkan əldə etdilər. Bu barədə Samuil Hantunqton "Sivilizasiyaların toqquşması və dünya düzəninə yenidən qurulması" adlı kitabında qeyd edir: "Yeni dünyada xalqlar arasında əsas fərqlər ideoloji, siyasi, iqtisadi deyil, mədəni xarakter daşıyır". Öz tarixinə, dininə, dilinə, mənəvi dəyərlərinə müraciət edən xalqlar, öz kimliklərini müəyyən edirlər".

İnqlehart Ronald: "Dövlət başçıları və qanunlar dəyişə bilər, lakin mədəniyyətin əsas aspektlərini dəyişmək üçün çoxlu illər tələb olunacaqdır". Ralf Darendorf: "İnstitusional mühitin, yeni qanunların dəyişməsi üçün ay kifayətdir, iqtisadi şəraitin dəyişməsinə bir iki il tələb olunur, amma şüurun dəyişməsinə onilliklər tələb olunur." Pain: "Mədəniyyət siyasətdən daha vacibdir, çünki

Mədəniyyət stereotipləri siyasi doktrinalardan əvvəl gəlir və onların əsasını təşkil edir.”

Beləliklə, multikulturalizm ilk növbədə mədəniyyətin ictimai inkişafda aparıcı rol oynadığını, etnik- mədəni qrupların maraqlarının tanınmasını və həyata keçirilməsi ideyasına əsaslanır. Bu qrupların tələblərinin əsasında dil və din məsələsidir.

İctimai inkişafda mədəniyyətin aparıcı roluna dair qeyd olunan elmi müddəa müasir dövrdə xalqların həyatında mədəniyyətin mühüm rol oynadığını göstərməklə cəmiyyətdə etnik-mədəni müxtəlifliklərin artmasının səbəbini izah edir. Belə olan bir şəraitdə etnik-mədəni müxtəlifliklərin tənzimlənməsinin ən optimal vasitəsi kimi multikulturalizm özünü büruzə verir. Buna görə də multikulturalizmin tədqiq olunmasında mədəni-sivilizasiya yanaşmanın böyük metodoloji əhəmiyyəti vardır.

“Azərbaycan multikulturalizmi” fənnin məqsədləri vəzifələri əhəmiyyəti. “Azərbaycan multikulturalizmi” fənni əsrlər boyu multikulturalizmin Azərbaycanda meydana gəlməsinin səbəblərini, onun mahiyyətini, nəzəri-ideoloji, hüquqi-normativ əsaslarını, üstünlüklərini, müasir durumunu və inkişaf perspektivlərini öyrədir.

Fənnin əsas məqsədi tələbələrə Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətinin mahiyyətini, onun xüsusiyyətlərini və bu siyasətin ölkədə uğurla həyata keçirilməsinin səbəblərini izah etməkdir.

“Azərbaycan multikulturalizmi” – integrativ bir fəndir. O, fəlsəfə, politologiya, tarix, sosiologiya, kulturologiya və bu kimi bir sıra ictimai elmlərin müddəalarından istifadə edir. “Azərbaycan multikulturalizmi” fənninin qarşısında əsas məqsədə (tələbələrə Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətinin mahiyyətini, onun xüsusiyyətlərini və bu siyasətin ölkədə uğurla həyata keçirilməsinin səbəblərini izah etmək) nail olmaq üçün sadalanan ictimai elmlərə müraciət etmək vacibdir.

Xalqımızın uzun əsrlər boyu bəşəriyyətin mədəni-mənəvi irsinə verdiyi töhfələr ölkəmizi hazırda dünyada tanınmış dövlətə çevirmişdir. Çoxəsrlik

multimədəni ideyalara, çoxmilli, çoxkonfessiyalı birgəyaşayış ənənəsinə malik olan Azərbaycan müasir dünyanın tolerantlıq simvollarından birinə və digər cəmiyyətlər üçün örnək modelinə çevrilib.

Azərbaycanın dünyanın multikulturalizm, tolerantlıq, dözümlülük, humanitar əməkdaşlıq mərkəzinə çevrilməsindən xalqımız da, dövlətimiz də qürur duyur. Ölkə prezidenti İlham Əliyev çıxışlarından birində bildirib ki, multikulturalizm ölkəmizin ayrılmaz parçasına dönüb: “Multikulturalizm Azərbaycanın dövlət siyasəti və həyat tərzidir. Bu gün Azərbaycan artıq dünyada tanınmış multikulturalizm mərkəzlərindən biridir”².

Azərbaycanda çoxmədəniyyətlilik və müxtəlif konfessiyaların bərabər yaşaması üçün göstərilən diqqət tarixən ölkənin dövlətçilik ənənələrinin əsasını təşkil etmişdir. Tarixi ənənələrə nəzər salsaq görürük ki, tariximizin ayrı-ayrı dövrlərində bu ciddi məsələ özünü müsbət tərəfdən büruzə verib. Məsələn, istər Səfəvilər dövləti, istər XIX-XX əsrlər maarifçilik dalğası, istərsə də Xalq Cümhuriyyəti dövründə Azərbaycan ərazisində yaşayan digər etnik xalqlar və dini qrupların nümayəndələrinin təmsilçiliyini özündə ehtiva etmiş bu siyasi davranış XX əsrin sonlarında ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən dövlətçilik ideologiyası formasına gətirilib. Bu da faktdır ki, Heydər Əliyev bu ideologiyanın ən gözəl izahını 2001-ci il noyabrın 9-da Dünya Azərbaycanlılarının Birinci Qurultayı zamanı etdiyi çıxışında “Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam” sözləri ilə ifadə edib və dünya azərbaycanlılarını öz milli-mənəvi dəyərlərini unutmamağa, bizim hamımızı birləşdirən, həmrəy edən azərbaycançılıq ideyası ətrafında birləşməyə çağırıb. Bu kəlam Azərbaycan coğrafiyası daxilində yaşayan müxtəlif mədəniyyətlərin həmrəyliyinə təkan verib. Bu həmrəyliyin əsasını isə tolerantlıq və multikulturalizm təşkil edir. Bir sözlə, azərbaycançılıq ideologiyası ölkə daxilində müxtəlif mədəniyyətliliyin və dini dözümlülüüyün əks olunduğu vahid bir dəyərlər sistemidir. Bundan belə qənaətə gəlmək olar ki, bizə tarixən xas olan tolerantlıq dini dözümlülük və etnik bərabərlik mənasında işlədilir.

Azərbaycanın timsalında dözümlülük və bərabərlik həm də dini konfessiyaların və etnik qrupların birgə mövcudluğu, əməkdaşlığı və bərabər imkanları üçün qarşılıqlı hörmət və münasibətlər sistemi olaraq qəbul edilir. Bir sözlə, müasir Azərbaycan modeli həm dinlərin bərabər inkişaf imkanlarını və etnik qrupların birgə yaşamasını təmin edir, həm də digər inanc və mədəniyyətlərə mənsub olan müxtəlif qruplara hörmətin və təmsilçiliyin təqdim edilməsini özündə ehtiva edir. Prezident İlham Əliyev III Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunda etdiyi açılış nitqində forumun Azərbaycanda keçirilməsinin təbii hal olduğunu qeyd edərək bildirib: “Azərbaycanda hökm sürən ictimai-siyasi quruluşdan asılı olmayaraq, bütün dövrlərdə Azərbaycan dözümlülük, tolerantlıq məkanı olmuşdur. Bu gün müstəqil Azərbaycan öz siyasətini bu möhkəm təməl üzərində qurur”³.

Hal-hazırda bəşəriyyətin qarşısında duran çoxmədəniyyətli cəmiyyət, çoxmədəniyyətli məkan yaratmaq kimi qlobal məqsəd Azərbaycan dövləti tərəfindən əzmlə və uğurla həyata keçirilməkdədir. Bu siyasətin uğurlu nəticələrindən biri kimi respublikada müxtəlif etnik qrupların mövcudluğu üçün bütün mümkün şərait yaradılmasını göstərmək olar. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda mədəni müxtəliflik etnik azıqların sadəcə cəmlənməsi kimi deyil, həm də, ümummillə həmrəyliyin inkişafı üçün əlverişli mühit kimi başa düşülür. Başqa sözlə, etnik, dini və digər mənsubiyyətdən asılı olmayaraq ərazisində məskunlaşan hər bir vətəndaşı Azərbaycan dövləti ölkənin sərvəti hesab edir.

Azərbaycanda multikulturalizmin dövlət siyasətinə çevrilməsini həm də ölkənin yaxın onilliklərdə qarşısına qoyduğu dayanıqlı inkişafa malik olan güclü dövlətin, vətəndaşların sosial rifah və sosial sülh şəraitində yaşadıkları unikal cəmiyyətin qurulması kimi mühüm hədəflər də zəruri edir. Çünki, multikulturalizm təkcə musiqi və ədəbiyyat sahələrini əhatə etmir, o həm də cəmiyyətin bütün təbəqələrinə təsir edən siyasətə, iqtisadiyyata, dövlət

² <http://multikulturalizm.gov.az/2015/01/12/>

³ <http://www.president.az/articles/9894>

idarəetmə sisteminə, ictimai həyata, elmə və s. təsir edən ictimai fenomendir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev bu məsələyə toxunaraq demişdir: “Ölkənin gücünü təkcə təbii sərvətlər, təbii ehtiyatlar, yaxud da ki, maliyyə imkanları müəyyən etmir. Hər bir ölkənin gücü onun hərtərəfli inkişafındadır. Azərbaycanın gücü ondan ibarətdir ki, ölkəmizdə bütün xalqların, bütün dinlərin nümayəndələri rahat yaşayırlar. Dostluq, qardaşlıq şəraitində yaşayırlar. Bizim gücümüz bundan ibarətdir. Ona görə ölkəmizin uzunmüddətli, uğurlu və dayanıqlı inkişafı artıq heç kəsdə şübhə doğurmur”.

Azərbaycan xalqının zəngin ənənələri, mənəvi mədəniyyəti, eyni zamanda dövlətin apardığı məqsədyönlü siyasət dözümlülüyün, dini tolerantlığın artıq Azərbaycanda oturuşmuş anlayışlara çevrilməsi ilə nəticələnmişdir. Ölkə başçısının da qeyd etdiyi kimi Azərbaycanda islam mədəniyyətinə və islam dininə hörmət və ehtiram bütün digər dinlərə ehtiramla müşayiət olunur.

Azərbaycanda göstərilən sahədə əldə olunan, dünyada sülh və əməkdaşlığın inkişafına xidmət edəcək bu nailiyyətlər təsadüfi deyildir ki, bütün dünya ictimaiyyəti tərəfindən yekdilliklə qəbul edilərək alqışlanır. Hətta zəngin demokratiya ənənələrinə malik olan ölkələrin belə Azərbaycan təcrübəsindən danışmaları və ondan nümunə kimi istifadə etmələri hər bir azərbaycanlıda qürur hisləri doğurur. Təsadüfi deyil ki, 2004-cü il iyun ayının 22-də Bakı şəhərində Beynəlxalq Mətbuat mərkəzində Fridrix Nauman Fondu (Almaniya) və Amerika Yəhudi Komitəsi (ABŞ) tərəfindən təşkil edilmiş “Cənubi Qafqazda tolerantlığın formalaşdırılmasında islamın rolu” seminarı baş tutmuşdur. Almaniyanın Azərbaycandakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri Klaus Qrevlix seminarda çıxış edərkən xüsusi olaraq vurğulamışdı ki, “Dövlət və din münasibətləri sahəsində Azərbaycan modeli başqa ölkələrə də ixrac edilə bilər. Dini tolerantlıq və dözümlülük sizin malik olduğunuz zənginliklərdir”. Azərbaycanlıların yüksək dini dözümlülüyü haqqında bu fikri Roma Patriarxı I Varfolomey də 2003-cü ildə ölkəmizə səfər edərkən demişdir: “Burada dini

dözümlülüyün səviyyəsindən məmnun qaldım. Azərbaycanda hər kəs öz arzusuna görə dininə etiqad edə və ayinlərini keçirə bilər”⁴.

Azərbaycan dövləti tərəfindən əzmlə həyata keçirilən multikulturalizm siyasəti xalqımızın və dövlətimizin sülhsevər mahiyyətini bir daha ortaya qoyur. Bütün mədəni dəyərlərin bir araya gətirilməsi, insanlara arasında milli, dini və etnik fərqlərin rədd edilməsi kimi ümumbəşəri ideyaların ictimai-siyasi həyatda uğurla realizə olunması regionda və dünyada sülhün bərqərar edilməsinə yönəlmiş mühüm addımlardır. Çünki, məlum olduğu kimi, mədəniyyət bütün mədəni imkanların mübadiləsinə və həmçinin insanlar arasında fikir birliyinin yaramasına zəmin yaradır, müharibələrin və münaqişələrin səbəb və əsaslarını aradan qaldırır. Mədəniyyət həm də münaqişələrin qarşısının alınması və həll edilməsi işinə nəzarət üçün bu ən mühüm və ən real yanaşma rolunu oynamaqdadır. Ölkə başçısı cənab İlham Əliyev multikulturalizm siyasətindən ən böyük gözləntinin sülh olmasını vurğulayaraq qeyd etmişdir: “Biz çalışmalıyıq ki, bütün dünya xalqları bir-biri ilə əməkdaşlıq etsinlər, qarşılıqlı anlaşma güclənsin, qarşıdurmaya yol verilməsin”⁵. Multikulturalizm siyasətinin cəmiyyətə verə biləcəyi töhfələrə toxunarkən cənab İlham Əliyev xüsusi olaraq mədəni səviyyənin və təhsilin də əhəmiyyətini vurğulayaraq demişdir:” Təhsilin səviyyəsi yüksək olan ölkələrdə xoşagəlməz hallar da nadir hallarda olur və mübarizə sivil qaydalarla aparılır. Biz indi görürük ki, dünyanın müxtəlif yerlərində narazılıq halları artmaqdadır. Bəzi hallarda bu narazılıq çox qabarıq şəkildə özünü göstərir – toqquşmalarla, davalarla, qan tökmə ilə nəticələnir. Təhsilin, ümumi mədəniyyətin səviyyəsi yüksək olan yerlərdə isə bu, sülh xarakteri daşıyır”.

Multikulturalizm tolerantlığın daha bir, kütləvi mədəniyyətin ümumbəşəri axınında mədəniyyətlərin qarşılıqlı şəkildə bir-birinə nüfuz etməsi,

⁴ Əliyev M. Multikulturalizm şəraitində dinlərarası dialoq // Azərbaycan multikulturalizmi” Elmi-kulturoloji məqalələr toplusu. YYSQ-2015.S.173

⁵ İkinci Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumun açılış mərasimində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqi// <http://president.az/articles/6335>

zənginləşməsi, inkişaf etməsi məqsədləri ilə paralel mövcudluqlarını sürdürməsi tələbindən ibarət olan aspektlərindən biridir.

NƏTİCƏ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin misilsiz fəaliyyəti və birbaşa qayğısı ilə multikulturalizm hazırda dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Tarixən multikultural ənənələrin hökm sürdüyü Azərbaycanda bu meyillərin dövlət səviyyəsində realizə edilməsi müasir inkişaf səviyyəsindən doğan bir sıra mühüm amillərlə şərtlənmişdir.

Müasir dünyada gedən inteqrasiya və qloballaşma prosesləri onu sübut edir ki, milli identikliyin dixotomik məntiqdən irəli gələn neqativ təməllər üzərində (məsələn, "Şərq-Qərb", "ənənəvi-müasir", "biz-onlar" və s.) qurmağın vaxtı çoxdan keçmişdir. Mədəni dəyərlər və onların daşıyıcıları olan millət və xalqlar arasında müxtəlifliyin dərkinin uzunmüddətli perspektivdə artıq ümumbəşəri dəyərlər və pozitiv identiklik elementləri ilə tamamlanması günümüzdə qaçılmaz bir zərurətə çevrilmişdir.

Azərbaycanda çoxmədəniyyətlilik və müxtəlif konfessiyaların bərabər yaşaması üçün göstərilən diqqət tarixən ölkənin dövlətçilik ənənələrinin əsasını təşkil etmişdir. Tarixi ənənələrə nəzər salsaq görürük ki, tariximizin ayrı-ayrı dövrlərində bu ciddi məsələ özünü müsbət tərəfdən büruzə verib. Məsələn, istər Səfəvilər dövləti, istər XIX-XX əsrlər maarifçilik dalğası, istərsə də Xalq Cümhuriyyəti dövründə Azərbaycan ərazisində yaşayan digər etnik xalqlar və dini qrupların nümayəndələrinin təmsilçiliyini özündə ehtiva etmiş bu siyasi davranış XX əsrin sonlarında Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən dövlətçilik ideologiyası formasına gətirilib. Ulu Öndərin «Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam» kəlamı Azərbaycan coğrafiyası daxilində yaşayan müxtəlif mədəniyyətlərin həmrəyliyinə təkan verib. Bu həmrəyliyin əsasını isə tolerantlıq və multikulturalizm təşkil edir. Bir sözlə, azərbaycançılıq ideologiyası ölkə daxilində müxtəlif mədəniyyətliliyin və dini dözümlülüyün əks olunduğu vahid bir dəyərlər sistemidir.